НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

Одлуком Наставно-научног већа Филозофског факултета Универзитета у Београду изабрани смо у комисију за анализу и оцену дисертације *Парфитова теорија личног идентитета и савремени анимализам у светлу учења св. Григорија Ниског* Александра Ерића На основу увида у кандидатов рад, подносимо Наставно-научном већу следећи

Извештај о докторској дисертацији

1. Подаци о кандидату и докторској дисертацији

Александар Ерић је рођен 1972. године у Крушевцу. Основне и магистарске студије завршио је на Богословском факултету Универзитета у Београду (2004. и 2010. године, редом), а мастер студије филозофије на Филозофском факултету у Београду завршио је 2020. године. Докторске академске студије филозофије уписао је 2023. године на Филозофском факултету Универзитета у Београду и положио је потребне испите са највишим оценама. Свештеник је СПЦ Епархије крушевачке. Објавио је текстове "Plotinovo shvatanje ličnog identiteta" у часопису *Filozofske studije* br. 40, 2024. године, и "Shvatanje slobode ljudske ličnosti u Kjerkegorovoj filozofiji", у часопису *Filozofske studije* br. 36, 2020. године.

2. Предмет и циљ докторске дисертације

Предмет истраживања у докторској дисертацији Александра Ерића јесте савремени спор између присталица Парфитове психолошке теорије личног идентитета и анимализма, посматран у светлу учења једног од раних отаца Цркве, св. Григорија Ниског.

Парфитова теорија личног идентитета, која, између осталог, представља својеврсну синтезу Локове психолошке теорије и физикализма, једна је од најпознатијих савремених теорија личног идентитета, док је анимализам, по

коме се критеријуми личног идентитета своде на критеријуме биолошког идентитета, најпознатија њена алтернатива. Проблем личног идентитета из различитих је углова био истраживан у ранијим временима, а рад св. Григорија Ниског може бити од значаја. У савременој филозофској литератури о проблему личног идентитета приметно је то да многе познате присталице неке од поменутих теорија разматрају идеје које се могу наћи у дискусијама из периода патристике, када су расправе о личном идентитету у контексту васкрсења биле учестале, а с циљем да се повећа експланаторна моћ савремених теорија и да се оне ускладе са хришћанским погледом на свет. Циљ докторске дисертације Александра Ерића јесте да се критички преиспитају савремене психолошке (парфитовске) и биолошке (анималистичке) теорије личног идентитета, да се утврде њихови домети и ограничења, и да се утврди актуелност, предности и експланаторни потенцијал схватања личности једног од репрезентативних мислилаца патристике, св. Григорија Ниског.

3. Основне хипотезе докторске дисертације

Александар Ерић у својој докторској дисертацији развија следеће хипотеза: 1) да се психолошке теорије личног идентитета, попут оне коју је развијао оксфордски филозоф Дерек Парфит, могу прихватити као модели који имају примену унутар функционално-психолошког регистра, али који не захватају дубину проблема онтолошког јединства субјекта и његове индивидуалности; 2) да биолошке теорије личног идентитета (анимализам) тек делимично постижу поменути циљ, с обзиром на то да имају проблем са објашњењем аспеката личног идентитета са којима се сусрећемо у свакодневном и моралном искуству (самосвест, аутономија, морална одговорност, и слично); 3) да спор између Парфитове теорије личног идентитета и анимализма у значајној мери почива на различитим стратегијама и приоритетима у односу на то шта треба објаснити када је реч о личном идентитету; 4) да ипостасно схватање личног идентитета, које је присутно код св. Григорија Ниског, може послужити као теорија која интегрише добре стране психолошких и биолошких теорија личног идентитета.

Другим речима, претпоставља се да овакав приступ може успешно објаснити интересантне случајеве везане за лични идентитет и дати један нови квалитет у савременим разматрањима овог проблема.

4. Приказ садржаја дисертације по поглављима

Дисертација се састоји из четири поглавља, уз уводно поглавље и закључак.

У уводном поглављу се, у кратким цртама, приказује предмет истраживања рада, хипотезе и методе које ће се у раду користити.

У првом поглављу, под насловом "Парфитова теорија личног идентитета", које је подељено на три главна потпоглавља, испитују се домети Парфитовог психолошког редукционизма. Приказују се главне историјске претече Парфитове психолошке теорије лиичног идентитета, попут Локовог померања фокуса са питања очувања континуитета материјалне или нематеријалне супстанције на питање очувања свести и меморије, и Хјумовог процесног схватања личности. Приказују се Парфитови мисаони експерименти (попут телепортације, фузије и фисије) који су га навели на то да одустане од трагања за одговором на питање очувања нумеричког личног идентитета (да га прогласи небитним), и да тежиште истраживања преусмери на проблем очувања психолошког континуитета и живота преко одговарајуће структуре релација, који има практичну примену у погледу објашњења преживљавања (у сценаријима приказаним у одговарајућим мисаоним експериментима), рационалног самоинтереса, моралне одговрности и бриге за будућност. Ерић указује на проблеме са којима се суочава Парфитова теорија психолошког редукционизма, попут оног да остаје проблем објашњења начина на који се различити психолошки процеси уједињују тако да их приписујемо једном носиоцу искуства – што доводи у питање могућност решавања практичних питања везаних за лични идентиттет, попут рационалног самоинтереса, и других питања, које Парфитова теорија жели да реши – као и да њена валидност зависи (у мери у којој је редукционистичка) од прихватљивости биолошких теорија личног идентитета, којима је она наводно супротстављена. Ерић такође подсећа

на то да је Парфит изменио саму поставку проблема личног идентитета и у вези с тим појмовни оквир, и да се у томе огледа његов значај у расправама о личном идентитету. У вези с тим, Ерић истиче значај анималистичке критике Парфитовог приступа, по којој се доводи у питање легитимност Парфитовог покушаја да питање личног идентитета изолује од питања људске природе. Такође, он указује на то да би се у оквиру патристике и савременог православног схватања личности Парфитов приступ могао прихватити као модел који има примену унутар функционално-психолошког регистра, али који не захвата дубину проблема онтолошког јединства субјекта и његове индивидуалности.

У првом поглављу се на више места Парфитов психолошки редукционизам контрастира са анимализмом и позицијом св. Григорија Ниског у мери у којој се истичу ограничења Парфитове позиције, док је детаљнија елаборација ових позиција остављена за наредна поглавља.

У другом поглављу, под насловом "Савремени анимализам и лични идентитет", које је подељено на четири главна потпоглавља са одељцима, нуди се детаљнији приказ анималистичке теорије личног идентитета (са посебним фокусом на радове Ерика Олсона), по којој се критеријуми личног нумеричког идентитета темеље на критеријумима биолошког идентитета човека као припадника људске врсте, а не на психолошким својствима која се могу схватити као пролазна. Ерић у анимализму, који вуче своје корене из аристотеловског схватања човека, види покушај да се питање личног идентитета врати на његов онтолошки темељ, односно на питање каква је природа ентитета који се жели објаснити. Сходно томе, Ерић увиђа да се критика психолошких теорија личног идентитета, која долази од стране анималиста, може схватити и као критика њихове методологије која се манифестује у начину постављања проблема личног идентитета. Он сматра да у томе лежи предност анималистичке теорије личног идентитета (која се може илустровати и на примерима амнезије, деменције, и сличним), али такође наводи разлоге из којих не треба на њој остати, између осталог, и зато што овакав приступ има проблеме да објасни ствари које у свакодневном и

моралном искуству сматрамо најважнијим (самосвест, аутономију, моралну одговорност, и слично), а што се може илустровати на познатим мисаоним експериментима, попут оних о исходима у погледу преживљавања и очувања личног идентитета након обављене (по претпоставци успешне) трансплантације мозга, или о могућим исходима дигиталне реконструкције психолошких садржаја, и слично. Према Ерићу, приликом испитивања анимализма још више долази до изражаја проблем свести, односно проблем односа између организма као субјекта постојања и свести као способности коју организам испољава током живота, и, у вези с тим, разликовање између услова постојања субјекта и услова испољавања менталних својстава истог.

У одељку 2.3. и онима који следе у другом поглављу детаљније се контрастирају Парфитова теорија личног идентитета и анимализам, с циљем да се додатно поткрепи теза да спор између ове две позиције почива на различитим стратегијама и приоритетма у односу на то шта треба објаснити када је реч о личном идентитету, и да укаже на недовољност ова два приступа понаособ уколико се определимо за неки од њих. У вези с тим се примећује да ове две теорије у извесном смислу и нису конкурентске, супротно ономе како се оне обично представљају, с обзиром на то да претендују да понуде задовољавајуће одговоре на различита питања у вези са личним идентитетом. У једном другом смислу, примена ових теорија на појединачне случајеве може бити конкурентска, као на пример, у мисаоним експериментима у којима долази до функционалне замене (на пример, у такозваним "зомби сценаријима", и слично). У одељцима 2.4.2 и 2.4.3. указује се на могућност интегративнг приступа решавању проблема личног идентитета, у којима би се и психолошке и биолошке компоненте узеле у обзир, а потреба за тим се илуструје примерима из савремене неуротехнологије и трансхуманистичких сценарија.

У трећем поглављу, под називом "Личност и ипостас код Григорија Ниског", које има два главна потпоглавља, приказују се основне идеје св. Григорија Ниског, како би се утро пут ка могућем интегративном приступу у објашњењу личног идентитета, који би био у стању да обједини психолошке и биолошке

критеријуме личног идентитета. Најпре се полази од Григоријевих антрополошких ставова о динамичном јединству различитих димензија човековог постојања, које укључују јединство душе и тела, са исходиштем у боголикости људске природе. Овај динамизам људске природе подразумева да је човек биће позвано на непрестано усавршавање и преображај. Ерић указује на то да Григорије Ниски првенствено покушава да одговори на питање шта човек јесте и ка чему је усмерен, и да по његовом мишљењу и душа и тело играју конститутивну улогу у човековом животу. Григоријева позиција се по томе разликује и од платоновског дуализма и од материјалистичког схватања човека, али и од аристотеловске концепције, имајући у виду то да се душа не схвата као прва ентелехија природног тела, већ као јединствена личност позвана на обожење и васкрсење. Она се, постављена у савремене оквире, разликује и од парфитовског психолошког редукционизма и од анимализма, имајући у виду то да човека схвата као живо јединство душе и тела. За разлику од присталица анимализма, који критеријуме биолошког идентитета сматрају довољним за одређење личног идентитета, и тиме нуде својеврсну антропологију организма, Григорије нуди антропологију боголиког људског бића. За разлику од парфитовског процесног схватања личности, у коме се континуитет личности темељи на континуитету менталних стања, Григорије овакав континуитет темељи на субјекту који се у тим стањима налази. С друге стране, релациона димензија Григоријеве антропологије може се, према Ерићу, огледати у Зизјуласовој интерпретацији, по којој се унутар Григоријеве антропологије човек не сматра самодовољном индивидуом, већ као личност која се остварује у релацији са Богом, заједницом и читавом творевином. Ерић уочава да св. Григорије Ниски проблем личности сагледава у широј перспективи од оне у којој је сагледавају присталице психолошког редукционизма и анимализма, али такав приступ сматра легитимним јер је већ у сучељавању поменута два становишта показано да се прибегавало сличним маневрима у аргументацији.

У одељку 3.1.3. Григоријева позиција сагледава се у тријадолошком контексту схватања личности као ипостаси, и као кључа за разумевање односа јединства и

различитости код човека. Само човеково постојање се, према оваквом схватању, може разумети као ипостас, као конкретно и непоновљиво постојање заједничке људске природе и отвореност према заједници. У том погледу се ипостас разликује од традиционалног супстанцијализма у метафизици, и не може се поистоветити са носиоцем свести, нити са биолошким субјектом. Ерић сматра да Григоријево схватање личности може изаћи на крај са мисаоним експериментима (попут, на пример, фисије) који се уобичајено користе у расправама о личном идентитету за тестирање конкурентских теорија. Такође, у одељцима 2.2.2. – 2.2.4. Ерић показује како Григоријева позиција излази боље на крај са примерима васкрсења, и примерима из неуротехнологија и дигиталне репродукције.

У четвртом поглављу, под насловом, "Онтолошка асиметрија и ипостасни модел личног идентитета", које садржи два главна потпоглавља, даље се указује на предности ипостасног разумевања личности и показује да је њен саставни део есхатолошко схватање човека. Указује се на то да овакво схватање личности на задовољавајући начин објашњава асиметрију између субјекта који траје кроз време и његових психофизичких својстава, и да избегава грешку поистовећивања критеријума идентификације и онтолошког статуса личности. Личност се овде схвата не као нешто што произлази из одређених психофизичких процеса, већ као услов могућности истих. У томе Ерић види додатну предност ипостасног разумевања личности у односу на психолошке и биолошке теорије личног идентитета. Оно се, делом, огледа и у промени тежишта испитивања, са питања на основу чега препознајемо личност на питање ко је личност као носилац психолошких и биолошких својстава. Ерић овде види промену критеријума за процену самих критеријума личног идентитета које нуде присталице психолошке и присталице биолошке теорије личног идентитета. Он такође у потпоглављу 4.2. и одељцима који следе аргументује да и феноменалистичко схватање свести, по коме се истиче значај субјективних свесних искустава као несводивих на психолошку или биолошку основу, захтева претпоставку о асиметричности између свесног искуства и

носиоца тог искуства, и да то иде додатно у прилог ипостасном схватању личности. Ерић ипостасно схватање личности види као онтолошки оквир који чува савремене теорије личног идентитета (биолошке и психолошке), и истовремено указује на њихова ограничења.

У Закључку дисертације се сумирају резултати истраживања и назначују правци даљих истраживања.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Кандидат је својим спроведеним истраживањем потврдио хипотезе од којих је пошао у свом докторском раду. Научни допринос дисертације огледа се у инвентивном повезивању патристичке традиције и савремених истраживања у домену филозофије личног идентитета. Својим интердисциплинарним приступом, Ерић је демонстрирао плодност обједињавања филозофских и теолошких истраживања.

6. Закључак

На основу увида у докторску дисертацију *Парфитова теорија личног идентитета и савремени анимализам у светлу учења св. Григорија Ниског* Александра Ерића може се констатовати да дисертација испуњава формалне услове. У њој се нуди коректан приказ репрезентативних савремених филозофских схватања личног идентитета, и истичу се важни метафилозофски аспекти дискусија о овом проблему. Дисертације Александра Ерића пружа занимљиво повезивање савремених филозофских разматрања о личном идентитету са идејама св. Григорија Ниског из периода патристике. Она нуди један интегративни приступ разумевању проблема личног идентитета, који отвара простора за даља истраживања. Сходно наведеном, предлажемо Наставно-научном већу Филозофског факултета Универзитета у Београду да донесе одлуку којом се одобрава усмена одбрана дисертације Александра Ерића.

Београд, 17. новембар 2026. године Комисија

Др Миланко Говедарица, редовни професор

(председник комисије)

_____

Др Ирина Деретић, редовни професр

(члан комисије)

_____

Др Предраг Милидраг, научни саветник

(сшољни члан комисије)

_____